

■■■ KONGÓ TIVADAR ■

Kongó Tivadar (Szabadka, 1915. – Szabadka, 2000. február 23.) jogász, bíró. Egyetemi hallgató korában az 1930-as évek elején csatlakozott a Népkör keretében működő ifjúsági mozgalomhoz. Egy időben a *Híd* munkatársa, 1940–1941-ben a polgári baloldalhoz közeledő *Vojvodinai Szemle* felelős szerkesztője. A magyar hadsereg bevonulása után az akkor megalakult szabadkai polgárőrség tagja.¹ A háború alatt a községházán hivatalnok. 1944 októberében a Szabadkán átvonuló szovjet csapatok a szabadkai munkaszázadból létrehozott csoport tagjaként Kongó Tivadart is magukkal vitték. Apatinnál átkeltek a Dunán, és csatlakozott a XII. Szlovéniai Proletár Brigád harcosaihoz. Čakovec elfoglalásáig részt vett a harcokban, ahol megsebesült. Miután leszerelt, és 1945 februárjában hadirokkantként visszatért Szabadkára, a Népfront elnökségi tagja, az újjáalakult Népkör főtitkára, a Jugoszláviai Magyar Kultúrszövetség szervező titkára lett. 1948-tól a Tartományi Népfront kiadói és lapterjesztői részlegében jogi referens, a topolyai Járásbíróság elnöke, a szabadkai Felsőbíróság bírása, majd helyettes elnöke. Az 1964-ben alakult Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület szabadkai szervezetének elnöke, a jogi terminológiai szakosztály elnöke. Részt vett a vajdasági nyelvi egyenrangúsági törvénytervezet kidolgozásában. A nyelvművelő egyesületet 1972-ben ért vádak után eltávolították a Felsőbíróságon betöltött munkahelyéről, majd rokkantnyugdíjba került. 1990-ben a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének alapító tagja, 1992-ben részt vett a szervezet autonómiatervének kidolgozásában.

Az interjú 1989. július 14-én és 25-én készült Szabadkán.

¹ *Napló*, 1941. április 11.

A vajdasági magyarság második világháború utáni történelmének elemzésekor nem kell sokat töprengeni azon, hogy a magyarirtás hónapjait követő vertikális szerveződésről megállapítsuk: felülről irányították, és a kisebbség tagjainak ellenőrzése, szemmel tartása volt a célja. Másmilyen nem is lehetett, mert a „proletárdiktatúra” az élet egyetlen más területén sem tűrte meg a pluralista önszerveződést. Az akkori események résztvevői közül azonban sokan nem így látták ezt a folyamatot. Nemcsak azt gondolták, hogy a háború nehéz évei, majd a partizánterror véres hónapjai után a szervezeti keretben való részvétel a legkisebb rossz, hanem valóban hittek abban, hogy elérkezett az idő, amikor az új társadalmi viszonyok felülírják a nemzeti ellentéteket.

Ezek közé tartozott Kongó Tivadar is.

Szabadkán született 1915-ben, jogi diplomát szerzett és egy-egy újvidéki megtopolyai kitérőtől eltekintve egész élete ehhez a városhoz kötődik, itt is halt meg 85 éves korában. A számtalan fordulattal és változással terhes korban sokféle mozgalomban megfordult, de nem volt szélsőséges. A Népkörben, a nagy hagyományú szabadkai magyar művelődési egyesületben az 1930-as években, egyetemi hallgató korában ismerkedett meg a baloldali Ifjúsági Mozgalommal,² írásai megjelentek a *Híd*ban is, amikor azonban a folyóirat a kommunista párt szócsöve lett, inkább a *Vojvodinai Szemle* felé orientálódott. Ő maga ezt úgy magyarázta nekem, hogy a mozgalomnak két „taktikai” iránya alakult ki. Az egyik csoport – Mayer Ottmár, Simókovics Rókus, Keck Zsigmond, Laták István – a *Híd* folyóirattal az élen ráállt a munkásmozgalom irányításának vonalára, a másik csoport – Léway Endre, Kun Szabó György, Kongó Tivadar, Toldi Ferenc – meg kellett hogy nyerve a Népkör polgári tagjait. E célból megindították – a népi írók Szabad Szó című hetilapját megelőzve – a *Vojvodinai Szemlét*. Így is történhetett, de az kétségtelen, hogy az utóbbi feladatkör jobban illett Kongó Tivadar alkatához.

Az említett folyóirat 1936-ban indult *Szemle* címmel, rendszeresen, 1939. január 6-ától havonta, Jandek Ferenc szerkesztésében és kiadásában, 1939. február 25-étől pedig Léway Endre szerkesztésében, 1939. április 16-ától megváltozott címmel – *Vojvodinai Szemle* – jelent meg. Ekkortájt jelentkezett benne Kongó Tivadar. Legtöbbet a kisebbségi sors és a jugoszláv–magyar

² Omladinski kulturno-privredni pokret (OMPOK), 1936-ban alakult meg Újvidéken.

barátság foglalkoztatta: *Igazi jugoszláv–magyar megbékélésre akkor kerülhet sor, ha a nemzetiségek sorsa rendeződik;*³ *Egység vagy bomlás? Riport a zágrábi magyar egyetemisták elnökével a délvidéki magyarság egységét szorgalmazókról és az ezt akadályozókról;*⁴ *Miért nem művelődhet a nép? Csökkent a délvidéki magyar parasztság műveltségi színvonala.*⁵

A 1940. évi 5–6. kettős számtól a lap megszűnéséig, vagyis 1941 elejéig Kongó Tivadar volt a felelős szerkesztő. Miután a magyar hadsereg bevonult Szabadkára, ő pedig a város közigazgatásában nyert elhelyezést, 1941. július 25-én kérelmet nyújtott be a *Szemle* további megjelentetésére, elutasították.

Amit Kongó 1939-ben megírt a *Vojvodinai Szemlében*, lényegében ugyanazt jelentette meg a *Híd*ban is 1946-ban, persze jelentős hangsúlyeltolódásokkal.

„Március az új élet kezdete, március a szabadság hava, a múlt temetője. Március népeink legszentebb vágyainak kinyilatkoztatása és népmozgalmainak jelentőségét ily rövid írás formájában kimeríteni nem lehet. De új, szabad hazánkban, az egyenjogú népek demokratikus Jugoszláv Népköztársaságában a márciusi népmozgalmakról megemlékezni, nekünk magyaroknak nemcsak történelmi hagyományunk parancsa, de időszerű eleven program. [...] Kis nép volt a magyar 1848-ban és 1919-ben, de a nagy népek demokratikus harcainak élén állt. [...] Kis nép volt a jugoszláv nép is 1941-ben, de március 27-én, mikor szembeszállt az európai népeket sorba leigázó náci-fasizmus hétfejű sárkányával, nagy, hatalmas és a világot bámulatba ejtő néppé nőtte ki magát. [...] Büszkék vagyunk tehát márciusra, melynek forradalmi népmozgalmaiban a két testvérnép a világszabadságért küzdött és végre egymásra talált. Kötelességünk tehát őrizni és ápolni, fejleszteni március emlékét. Harcolnunk kell, hogy az ezeréves elnyomatás által kitermelt ellentéteket örök időkre eloszlassuk. Harcolnunk kell, hogy most, amikor megvalósul a nép vágya, az örök március életrekelte vívmányait mindkét nép háboríthatatlanul élvezni tudja.”⁶

³ *Vojvodinai Szemle*, 1939. 1. 1–2.

⁴ *Vojvodinai Szemle*, 1939. 4–5. 13.

⁵ *Vojvodinai Szemle*, 1940. 5–6.; 8–9.

⁶ Kongó Tibor: Márciusi népmozgalmak. *Híd*, 1946. 5. sz. 286–293.

A magyarság büszkeségére, öntudatára apellált tehát ekkor Kongó Tivadar, akárcsak akkor, amikor a Jugoszláviai Magyar Kultúrszövetség főtitkáráként mozgósítani akarta a vajdasági magyarságot, például az írástudási versenybe való nagyobb arányú bekapcsolódásra.

„Mi dolgozó magyarok ne áltassuk magunkat hazug mesékkel, hanem nézzünk szemébe az igazságnak, lássuk meg éppen ennek az úri társadalomnak ránk hagyott örökségét, az írástudatlan magyarok ezreit, és tegyük közügyggyé, magyar ügyggyé, mindnyájunk ügyggyé ennek felszámolását. Nézzük tehát, hogy hogyan és milyen értelemben kell közügyggyé tennünk az írástudási harcot. Az analfabetizmus elleni küzdelem nem egyes kultúraktivisták, egy-egy tanító, lelkesült kulturmunkás, a kultúrkör néhány tagjának munkája, nem is a választmány, az írástudási bizottság, sőt nem is egyes kultúregyesületek ügye, hanem az egész magyarságot érintő, az egész magyarságra nehezedő feladat. A szó legszélesebb értelmében közügyggy, amiről mindenkinek nemcsak tudnia kell, hanem amiért mindenkinek tennie is kell valamit. Csak úgy érhetünk el igazán eredményt, ha minden magyarban felébresztjük a felelősséget e föladat iránt és ha számbavesszük, megszervezzük, tervszerűvé és céltudatossá tesszük mindenkinek hozzájárulását ehhez az üggyhöz. [...] A Szövetség adjon mind több irányítást és támogatást az egyesületek munkájához, közvetítse tapasztalataikat, és nemzetiségi verseny formájában is szervezze a magyarság harcát az írástudatlanság ellen. Mert csak úgy érjük el azt, hogy 1949. év május 1-re ne legyen egyetlen magyar írástudatlan sem Vajdaságban, ha a harcot közügyggyé, minden magyar becsületügyggyé tesszük.”⁷

Kongó Tivadar nagy lelkesedéssel látott hozzá a szervezőmunkához, mindenek előtt a „kultúrgócok” tömegesítéséhez, intézményhálózatának kibővítéséhez. Életének erről a szakaszáról ilyen lelkesen nyilatkozott Dudás Károlynak még az 1990-es évek elején is.

⁷ Kongó Tibor: Írástudó legyen minden jugoszláviai magyar. *Híd*, 1947. 10. sz. 756–761.

„Abban az időben a jugoszláv nemzetiségi politika még azt a nézetet vallotta, hogy az anyanemzettől elszakított kisebbségek új hazájukhoz csak akkor kötődnek, ha ott biztosítják számukra az egyenlőséget és az akadálytalan fejlődést. Ezt a lehetőséget kihasználva egy öntudatos magyar értelmiségi csoport nekifogott a széthullott jugoszláviai magyar kultúrélet újjászervezéséhez. Ennek eredményeként még 1945 nyarán egy széles fronton kialakuló kulturális önszerveződési mozgalom elindítása érdekében alakult meg a Vajdasági Magyar Kultúrszövetség. A munka jó irányba indult: az elnökség felhívására sorra jelentkeztek Vajdaságból és az ország szórvány vidékeiről is a segíteni vágyó kultúrmunkások. A Szövetség 1947 januárjában összehívott, a jugoszláviai magyarság egészét megmozgató népes közgyűlésén megválasztotta Kultúrtaácsát és szakbizottságait, megjelölte kultúregyesületeinek gócpontjait. Rövid idő alatt hatvankét egyesületet sikerült beszerveznünk, s a szakbizottságok is eredményesen működtek.”⁸

Az első években, a zavaros időkben, a pártelit is igényelte azt az átlátható szervezeti keretet, amely által ellenőrizhette a kisebbségi közösségben zajló folyamatokat, de hatalmának megszilárdítása után már elegendő volt számára a tagság nélküli vezetőség. Mint Dudás Károly írta az 1952. június 26–29-éig Palicson megtartott Magyar Ünnepi Játékok kapcsán:

„ekkor már megkezdődött az első korszak eredményeinek leépítése, s épp ezt volt hivatva leplezni és cáfolni a színpompás palicsi seregszemle, másrészt pedig az elért eredmények felvonultatásával meg kellett mutatni országnak-világnak, elsősorban »a romlottságukban tobzódó budapesti csatlósoknak« és a többi szovjetbarát kominformistának, hogy lám, Tito Jugoszláviájában ilyen szabadon és boldogan él a magyarság, ilyen magas színvonalon ápolhatja kultúráját. A szemle alkalmából *Magyar Ünnepi Játékok* címmel gazdagon illusztrált kiadvány jelent meg, amely ha tagadhatatlanul a fenti célt szolgálta is,

■

⁸ Dudás Károly: Nehéz idők. In Szilágyi Károly (szerk.): *Eltévedt mezsgyékövek. Adalékok a délvidéki magyarság történetéhez. 1918-1993.* Budapest, 1994, Hatodik Síp Alapítvány – Új Mandátum, 196–197.

a háborút követő évek vajdasági magyar kultúrájának megkerülhetetlen dokumentumgyűjteménye. Egy-egy terület eredményeit jeles alkotók, kiemelkedő művelődési dolgozók, közéleti személyiségek foglalják össze, egyebek között Herceg János, Majtényi Mihály, Sulhóf József, Latak István, B. Szabó György, Olajos Mihály, Bodrits István, Kolozsi Tibor. Szembetűnő viszont, hogy azok, akik a Kultúrszövetséget útjára bocsájtották és megszűnéséig irányították, már nincsenek sehol. Dr. Hock Rezső, dr. Kovács Kálmán, Kongó Tivadar, dr. Várady Imre, Strelitzky Dénes és a többiek nevét még csak nem is említi a kiadvány.”⁹

Kongó Tivadar hallgatott a kor parancsára, és nagy lelkesedéssel folytatta a munkát szakmájában, a bírói székben. Amikor azonban 1964-ben megalakult a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület, ismét ott volt az első sorokban.

Tekintsük át röviden ennek a korszaknak az országos politikai hátterét.

Jugoszlávia fejlődésében az eredendő „hiba” – legalábbis Tito nyilatkozata¹⁰ szerint – a Jugoszláv Kommunista Párt VI. kongresszusa¹¹ után beállt „demokratizálódási eufória” volt, amikor lemondtak arról, hogy a párt közvetlenül gyakorolja a hatalmat. Gyorsan megmutatkozott, hogy a szocializmust nem lehet „proletárdiktatúra”, vagyis az állampárti elit diktatúrája nélkül építeni. Felszínre jutottak az országban addig lefojtott ellentétek, és megindult a harc a párteliten belül is az unitarista és a föderalista törekvések képviselői között. Természetesen az unitarizmus hívei a fejletlenebb köztársaságok képviselői voltak, akik az adminisztratív újraelosztás révén kívánták köztársaságukat kedvezőbb helyzetbe juttatni. Ugyanígy a fejlettebb köztársaságok képviselői a föderalista megoldások révén látták lehetségesnek a saját forásaik feletti önállóbb rendelkezést. Utóbbiak – tehát Szlovénia és Horvátország – „osztályszempontba” csomagolva, vagyis az

⁹ Dudás Károly: Nehéz idők. In Szilágyi Károly (szerk.): *Eltévedt mezsgyékövek. Adalékok a délvidéki magyarság történetéhez. 1918-1993.* Budapest, 1994, Hatodik Síp Alapítvány – Új Mandátum, 196.

¹⁰ Tito interjúja a *Vjesnik* című zágrábi napilapnak 1972. október 8-án.

¹¹ 1952. november 2–7-éig tartották meg Zágrábban. Ekkor változtatta meg nevét Jugoszláv Kommunista Szövetségre.

önigazgatás kiterjesztésének örve alatt igyekeztek céljukat elérni, mondván, hogy ez az a modell, amely által „a munkásosztály rendelkezik a bővített újratermelés egészével”. Ők láttak potenciális szövetségest a Szerbián belüli két tartományban, Koszovóban és a Vajdaságban, ha sikerül őket nagyobb önállósághoz juttatni, vagyis közvetlenül Jugoszlávia alkotóelemévé tenni, hogy az országos szintű politikai küzdelmekben a föderalisták oldalán az unitarista megoldások mellett legerőteljesebben kardoskodó Szerbia ellen lehessen őket fordítani.

A nemzeti kisebbségek, történelmi tapasztalatuk szerint, a többnemzetiségű, sokszínű államok keretében könnyebben megtalálják helyüket, mint a nemzetállamok konstituálódásának homogenizálódási törekvései során. Márpedig a jugoszláv tagköztársaságok önállóságának növeléséért harcoló helyi párteltek nem kis mértékben játszottak rá az adott köztársaság többségi nemzetének érzelmeire. Természetes lett volna tehát, hogy a kisebbség ilyen helyzetben az integráns Jugoszlávia híve legyen. Ezt volt célszerű ellensúlyozni a tartományok önállóságának kilátásba helyezésével, amely önállóságot hangsúlyozottan a tartományok sajátos nemzeti összetételével, és a kisebbségi (ekkor már nemzetiségi) jogok hatékonyabb érvényesítésének lehetőségével is indokoltak.

A föderalisták első győzelme az 1965. július 25-én bevezetett gazdasági reform volt, amely nagyobb teret engedett a piaci törvények érvényesülésének, ezzel együtt pedig csökkentette a központi adminisztráció gazdasági befolyását. Ezt követte az 1966. július 1–3. között megtartott brioni plénum (a Jugoszláv Kommunista Szövetség Központi Bizottságának a Brioni-szigeteken megtartott 4. plenáris ülése), amelyen határozatot hoztak az Állambiztonsági Szolgálat átszervezéséről, illetve lemondásra kényszerítették a szolgálat által elkövetett visszaélések miatt a szerb Aleksandar Rankovićot, akit a reformok első számú kerékkötőjének tartottak. Az ezt követő, három csomagban elfogadott, összesen 42 alkotmánymódosítás¹² után már nem Jugoszláviának voltak köztársaságai és tartományai, hanem a köztársaságnak volt szövetségi állama, olyan mértékben és módon, ahogyan abban az együtdöntés elve alapján megállapodtak.

■
¹² I-VI. módosítás: 1967. április 18.; VII-XIX. módosítás: 1968. december 26.; XX-XLII. módosítás: 1971. június 30.

Ebben az időszakban rohamosan bővült a vajdasági magyarság intézményrendszere; az 1958-ban megépült Forum kiadóház magába tömörítette az addigi teljes magyar nyelvű kiadói tevékenységet, emellett a kiadói tanácsa már a következő évben határozatot hozott a *Híd*-díj megalapításáról, 1961-ben pedig a *Kilátó* és a *Symposion* megindításáról. 1959-ben megkezdte működését a Magyar Tanszék, 1968 végén megjelent az 1954 óta készülő *Szerbhorvát–magyar szótár* első kötete. 1968-ban határoztak a Hungarológiai Intézet megalapításáról, a következő évben újtárra indították folyóiratukat is, a *Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményeit* (később *Hungarológiai Közlemények*). 1968. január 1-jén megkezdte munkáját a Belgrádi Televízió Magyar Szerkesztősége, 1971. február 1-jén pedig megszületett a határozat az Újvidéki Televízió megalapításáról. Az Újvidéki Rádió keretében 1965-ben megépült az M Stúdió, amely valamelyest pótolta Újvidéken a magyar színház hiányát. Ugyanebben az évben jött létre a Tartományi Tankönyvkiadó Intézet.

Felélénkült az élet Újvidéken kívül is. 1958-ban Szabadkán megindult az Életjel Irodalmi Élőújság, 1967-ben létrejött a Csurgói Művésztelep, 1969-ben Hertelendyfalván első alkalommal tartották meg a Dél-bánáti Magyar Művelődési Egyesületek Szemléjét, 1970-ben pedig Adán a Szarvas Gábor Napokat. Mi több, 1971-től Szabadka adott otthont a két új magyar folyóiratnak, a *Létünknek* és az *Üzenetnek*.

Az intézmények alapítása két szempontból is fontos volt a szellemi életben. Egyrészt az egymást követő regény-, dráma-, hangjátékpályázatok jelentős ösztönzést adtak az alkotómunkának, másrészt elindult a magyarság önazonosság-keresése, a közösséggé válás és a vertikális szerveződés 1959 óta érvényes tilalmával való szembefordulás igénye. Az önálló jugoszláviai magyar nemzet konstituálódásának lehetősége is felmerült, ami végső soron a jugoszláviai nemzetiségek teljes kiegyenlítését jelenthette volna az „államalkotó” nemzetekkel.¹³

A folyamat része volt a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület megalakítása is. Az 1964. január 29-én az anyanyelv szakosok vajdasági szakcsoportjának alosztályaként megalakult

¹³ Bővebben lásd Vékás János: Nemzet születik? Vita a jugoszláviai magyarság nemzetette válásáról. In *Egyén és közösség*. Zenta, 2012, VMMI, 349–361.

Újvidéki Nyelvművelő Egyesületből fejlődött ki,¹⁴ de valójában 1968. évi közgyűlése után gyorsult fel a szakbizottságok létrehozása és a helyi szervezetek megalakulása, tehát kezdett mozgalommá válni.¹⁵

Nagy volt a lelkesedés, a bizakodás. Tomán László így írt:

„Az általános bíróságokról szóló kerettörvény 43. szakaszának első pontja alapján ... az Újvidéki Községi Szkupstina meghirdeti, hogy két bírót választ az újvidéki Községi Bíróságra. Külön feltétel: a magyar vagy a szlovák nyelv ismerete...» Nem egy ilyen vagy ehhez hasonló szövegű hirdetményt olvashattunk a közelmúltban a lapokban. »Kötelező a magyar nyelv ismerete...«, »Ajánlatos a magyar, román vagy szlovák nyelv ismerete...«, »Kötelező a szerbhorvát és a magyar nyelv ismerete...» S nem akármilyen állásokról van szó, ahol megkövetelik a szerbhorvát mellett a magyar vagy egy másik nemzetiségi nyelv ismeretét. S ekkor eszébe jut az embernek, hogy miért csökkent évekig a létszám az iskolák magyar tagozataiban. »Nincs jövője a magyar nyelvnek...«, »A magyarral sehol sem lehet érvényesülni...» Így vélekedtek azok a magyar szülők, akik gyermekeiket nem anyanyelvükön taníttatták. S most egyszerre ajánlatos, külön feltétel, sőt kötelező lett a magyar nyelv ismerete. Most majd talán mi magunk is másképp vélekedünk anyanyelvünkről.»¹⁶

Nagyok voltak a Nyelvművelő Egyesülettel szembeni elvárások is, aminek Kongó Tivadar ugyancsak igyekezett megfelelni, sőt az élen járni. Amikor a Nyelvművelő Egyesületet bízták meg a vajdasági nyelvtörvény tervezetének elkészítésével, de a vajdasági kormány az elkészült tervezet helyett annak lebutított változatát bocsátotta nyilvános vitára, Kongó Tivadar egy interjúban többek között azt kifogásolta, hogy

„a törvény nem szól a többség által beszélt nyelvről. Holott a törvény annak a nyelvhasználatnak is a törvénye kellene hogy

¹⁴ Kek Zsigmond: Nyelvművelésünk fő kérdései. A Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület alakuló közgyűlésén (1964. január 29-én) elhangzott előadás. *Híd*, 1964. 2. 206–212.

¹⁵ Kongó Tibor: Mozgalomra van szükség. *7 Nap*, 1969. április 4. 10.

¹⁶ Tomán László: Tények és nézetek. *Híd*, 1968. 11. 1249.

legyen. [...] ... súlyos hiba lenne többek között, ha az új törvény nem kötelezné a jogi személyeket: a vállalatokat, intézményeket stb. a nyelvi egyenrangúság érvényesítésére. E tekintetben is még mindig csak az egyén nyelvhasználati joga az, amit az általunk kifogásolt törvénytervezet javasol, szavatol, nem pedig egy általános társadalmi követelmény, aminek nemzetiségi-jogi jelentőségét fölösleges hangsúlyozni. [...] Egy bizottság megalakítását javasoljuk, amelyik alaposan összevetheti majd a két törvénytervezetet. Ha a törvényhozó nem is fogadja el minden sorunkat, mindenképpen méltányolnia kell a követelményt: nyelvi egyenrangúsági és nem kisebbségi nyelvhasználati törvény kiharcolásával maradhatunk hivatásunk magaslatán, nemzetiségi politikánk vonalán.¹⁷

Meg volt győződve arról, hogy:

„Vajdaságban csak akkor maradunk nemzetiségi politikánk vonalán, ha tartományunk soknemzetiségű jellegéhez hűen autonómiánk alapjaiba beépítjük minden népünk és nemzetiségünk nyelvének egyenrangúságát. [...] Ilyen értelemben a javasolt törvénytervezet a hivatalos tervezettel ellentétben új elnevezést is kapott: »Törvénytervezet a népek és nemzetiségek nyelvének egyenrangú használatáról Vajdaság SZAT területén«. [...] Véleményünk szerint téves a vitatott tervezet kiinduló álláspontja, amely szerint a jogok viselői a nemzetiségi csoportok és azok tagjai. [...] E felfogással ellentétben a mi véleményünk az, hogy a nyelvek egyenrangúságának alkotmányos jogával minden polgár élhet azon a területen, amelyen annak a nyelvnek egyenrangúsága biztosítva van. Így teljesen érthető, hogy ezekkel a jogokkal élhetnek a fent említett szervek és szervezetek, valamint a munkaszervezetek is, mert mindezeknek alapítója a polgárok összessége, s bennük maguk a polgárok, a dolgozók és az öngazgatók is. Ellenkező esetben csak államnyelvnek, vagy hivatalos nyelvnek lehetne minősíteni azt a kiváltságos nyelvet, amelyen e szervek és szervezetek öngazgatói ténykedésüket és belső ügyvitelüket vezetnék. [...] A hivatalos tervezet pedig a rendszerváltozást

¹⁷ Vlaovics József: Nyelvi egyenjogúság vagy nyelvi egyenrangúság? *Dolgozók*, 1971. november 19. 9.

nem szavatolja, mert semmilyen szankciót nem irányoz elő azokkal szemben, akik elhanyagolják vagy akadályozzák a törvény rendelkezéseinek végrehajtását. [...] Mivel még eddig egyetlen elv és egyetlen forradalmi vívmány sem valósult meg magától, így a nyelvi egyenrangúság rendszere is csak úgy valósul meg, ha e törvény hatékonyságát olyan szankciók biztosítják, mint amilyeneket a szabadkai tervezet tartalmaz.”¹⁸

Pedig ekkor már gyülekeztek a viharfelhők. Tito 1971. december 1-jére Karadževićre hívta össze a JKSZ Elnökségének 21. ülését, amelyen leszámolt a horvát vezetőséggel. Amikor néhány nappal később a Vajdaság politikai aktívájának ülésén megtárgyalták az országos pártelnökség ülése utáni feladatokat, Mirko Čanadanović, a VKSZ Tartományi Bizottságának elnöke így fogalmazott:

„Nincs szükség arra, hogy a horvátországi jelenségekről, amelyeket az Elnökségen bíráltak, úgy beszéljünk, hogy nálunk és egész Jugoszláviában is ugyanolyan formában és mértékben léteznek. Ezt tőlünk senki sem kéri, és ez hamis szolidaritás volna, mert nem így gondoljuk.” Čanadanović csakhamar eltűnt a politikai süllyesztőben. Stevan Doronjski viszont, aki még sokáig hatalmon maradt, így nyilatkozott: „Aki a horvát elvtársak nehéz helyzetén akar segíteni, annak elsősorban a saját portáján kell felmérnie és tisztázni a dolgokat.”¹⁹

És meg is kezdődött a tisztázás és a tisztogatás. A fő söprögő, Stipan Kopilović színre lépését a bennfentes újságírók már hónapokkal korábban beharangozták:

„Stipan Kopilović a közéleti munkások fiatalabb nemzedékéhez tartozik. Harminchétben született Szabadkán, s – ezt mindig hozzátesszi – az ötödik körben. Aki ebben a városban megkülönbözteti a fertályokat, az biztos szabadkai. Mérget lehet rá venni.”²⁰

■
¹⁸ Kongó Tivadar: Egy törvény két tervezete. *7 Nap*, 1971. december 10. 12–13.

¹⁹ Sz.: Karadževićói tanácskozás után. *Dolgozók*, 1971. 12. 10. 2.

²⁰ Petkovics Kálmán: Egy ember, aki jön. *7 Nap*, 1971. 10. 29. 1.; 7.

„Új hangvétel, eszmei tisztaság, Szabadka soknemzetiségű környezetének beható ismerete és merész hozzáállása jellemzi tehát Stipan Kopilović egyéniségét, s ezek a tulajdonságai teszik érthetővé gyors előmenetelét a politikai életben.”²¹ Ő volt az, aki annak idején hajnalban berendelte Szeli István akadémikust és fiának elmondása szerint „... a fakezével verte az asztalt, és ordította: »Jesi li me razumeo profesore? Đavola, k..rac si me razumeo!« (Megértettél, tanár úr? Az ördögöt, a f..szomat sem értettél meg!) A »bűne« az volt, hogy egy magyarországi egyetemi (hatványozott bűn: hungarológusokból álló) küldöttség érkezett, és az apám ezt elmulasztotta idejében jelenteni.”²²

A Kommunista Szövetség Szabadka községi politikai atíviájának ülésén Kopilović így foglalta össze a teendőket:

„Az elmúlt idők folyamán életteret kapott a nacionalizmus.[...] Példa a Horvát matica rohama Szabadka ellen, a Magyar Nyelv-művelő Egyesületben megnyilvánuló »nemzetiségi jogokat és érdekeket« védő törekvések, a kilengések egyes művelődési és sportrendezvényeken stb. Nem tűrhető meg tovább, hogy ezekben az egyesületekben tovább tevékenykedjenek a nacionalizmustól megfertőzött párttagok (kizárásuk halaszthatatlan) és a nacionalizmusokról, sovinizmusokról régtől fogva közismert személyek. [...] A népellenesség jelenlétét az utóbbi időben jelmondatok és falragaszok éjszakai kiírásával, kifüggesztésével jelzi. Ezeken sérti és mocskolja öngazgatói rendszerünket, Kommunista Szövetségünket és Tito elvtársat. Nem apró csínytevések, hanem igen komoly politikai cselekedetek ezek. [...] A népellenesség és a nacionalisták számára nincs demokrácia, »demokratikus« vita, ellenük egyszerűen alkalmazni kell azokat az intézkedéseket, amelyeket demokratikus alkotmányunk és törvényünk megfékezésükre előír.”²³

²¹ Nagy József: Az idő nekünk dolgozik. *Dolgozók*, 1971. 11. 19. 3.

²² Sáfrány Attila: A vadvezér az én művem volt. Szeli Miklós: Nekem van a legnagyobb deszkfőnöki aláírás-gyűjteményem. *Magyar Szó*, 2014. július 20.

²³ Döntések többé nem születhetnek szűk körökben. Jegyzetek a KSZ községi politikai aktívájának üléséről. *7 Nap*, 1971. 12. 17. 7.

Miközben a legkülönbélebb intézmények Vajdaság-szerte körmölték meakulpázó „bíráló elemzéseiket”, addig a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület szabadkai szervezete – a tartományi szervezet hasonló hangnemű határozata után – 1972. március 15-én kimondta:

„Fiókszervezetünk elnökének, Kongó Tivadarnak tevékenységét vizsgálva, az egyesület vezetősége megállapítja, hogy nevezett munkája nem volt nacionalista jellegű tevékenység. Működésében – egyes esetekben – csak annyiban követett el hibát, hogy bizonyos negatív tendenciájú jelenségre a vezetőséggel együtt nem reagált kellő határozottsággal és gyorsasággal. E kérdésben egyesületünk központi vezetősége is – foglalkozva Kongó Tivadar vajdasági jelentőségű munkájával – megállapította, hogy nevezett az egyesület központi szerveiben hasznos társadalmi tevékenységet végzett. Mindezt mérlegelve – a megejtett szavazás után – a vezetőség Kongó Tivadarnak egyhangúlag bizalmat szavaz.”

1973. március 28-án Vajdaság Képviselőháza elfogadta *A nemzetek és nemzetiségek nyelvének és írásának egyenjogú használata az állami szervek és a közhatalmi jogositvánnyal rendelkező szervezetek előtt* című törvényt.²⁴ Kongó Tivadar, mint mindig, most is komolyan fogta fel a dolgát, de ez alkalommal nem volt hajlandó elfogadni annak a pillanatnak az elérkeztét, amikor a tartományi bársonyszékeket elfoglaló új szereplők úgy ítélték meg, hogy a mór nemcsak elvégezte kötelességét, hanem már túl is teljesíti. Meghurcolásának részleteit az interjúban mondja el. Amikor pedig 1990-ben megalakult a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége, harmadszor sem tudott ellenállni a kísértésnek; ott volt a VMDK alapító tagjai között és a szervezet autonómia-tervezetét megszövegező bizottságban is. Az ő tapasztalatainak birtokában 1994-ben már igazán nem kellett volna meglepődnie, hogy az új feladatokhoz ismét új emberek kellettek. Íme, egy konok, következetes ember.

■

²⁴ *Magyar Nemzet*, 1973. március. 30.; Anyanyelv-államnyelv, 180.

■■■ INTERJÚ ■

Kongó Tivadar vagyok, nyugalmazott törvényszéki elnök. Tekintettel arra, hogy a kétnyelvű jogi terminológiával elég jól fel voltam készülve, a Nyelvművelő Egyesület szabadkai fiókszervezetének az elnöke lettem. Akkoriban jött egy rendelet, illetve törvény²⁵ és alkotmány-kiegészítés²⁶, mely szerint Vajdaságban is meg kell hozni a nemzetiségek, nemzetek nyelvének egyenrangúságáról szóló törvényt. Akkor a Legfelsőbb Bíróság elnöke Ivan Vuković volt, szintén szabadkai, az igazságügyi titkár pedig Horváth Árpád. Tekintettel arra, hogy a törvénytervezetnek elkészítéséhez az ő adminisztrációjukban nem volt megfelelő káder, felhívtak engem és megkértek, hogy a magyar jogászokkal, akik ehhez a témához értenek, kíséreljünk meg egy törvénytervezetet készíteni, tudván azt, hogy mi ezzel a témával már foglalkoztunk. Amikor ugyanis a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesületet megszerveztük, akkor nemcsak 15 fiókszervezetet létesítettünk Vajdaság területén a nyelvi egyenrangúság gyakorlati megvalósítása érdekében, hanem a központi szerveinkben is létesítettünk jogi terminológia szakcsoportot, amelyben benne volt 30–35 magyar jogász, bíró stb., létesítettünk egy pedagógiai szakcsoportot, ahol 60 pedagógus volt, egy közgazdasági szakcsoportot, amelyet Szecsei Mihály vezetett, és ott is volt 20–25 ember, ugyanígy egészségügyi szakcsoportot, hogy azok segítségével kíséreljük meg előmozdítani a magyar nyelv egyenrangú alkalmazását az egészségügyi szerveknél és a bíróságon, a közigazgatásban és a közélet minden területén.

Tehát engem kértek meg, hogy a jogi terminológiai szakcsoport csináljon egy vajdasági törvénytervezetet a népek és nemzetiségek nyelvének egyenrangú használatáról. Mi egy tervezetet elő is készítettünk és egy úgynevezett venaci találkozón²⁷ megtárgyaltuk a vajdasági legfelsőbb bíróság elnökével és két bírójával, Horváth Árpáddal, a tartományi igazságügyi titkárral, és még néhány ottani, tartományi, e tekintetben járatos személlyel.

Két napig tanácskoztunk Venacon, és amikor már tisztázódtak a problémák, akkor megbíztak azzal, hogy a tervezetet adjuk át az igazságügyi titkárságnak, hogy kodifikálják a törvényt.

Időközben a Legfelsőbb Bíróság elnökének a javaslatára összehívtunk egy nemzetközi szimpoziumot a törökkanizsai kastélyba. Kifejezetten azt mondták, hogy hívjuk meg az összes környező állam jogi szervezeteit, ügyvédi kamaráit, bírósági képviselőit, és vitassuk meg nemzetközi viszonylatban is ezt a törvénytervezetet, mert mi úgy láttuk, hogy ez egy olyan haladó szellemű törvény, amilyen még Közép-Európában nincs.

■
²⁵ Vajdaság Alkotmánytörvényét 1969. február 21-én fogadták el.

²⁶ A JSZSZK 1963. évi Alkotmányának XIX. kiegészítését 1968. december 26-án hirdették ki.

²⁷ Iriški Venac a Fruška gorán a vajdasági politikai elit egyik kedvenc üdülőhelye volt.

Eljött a magyarországi delegáció, élén a kecskeméti törvényszék elnökével, eljöttek Szlovákiából a szlovák ügyvédi kamara képviselőiben, Romániából az aradi vezető államügyész vezetésével, aztán Horvátországból, Szlovéniából. Én voltam a törvénytervezet referense, dr. Hock Rezső a koreferens.

A tervezet referálása és a koreferens kiegészítése után nagy vita folyt, amely óriási sikerrel zárult, mert mindenki a legnagyobb dicsérettel mondta, hogy valóban sem Magyarországon, sem Szlovákiában nincs ilyen. Egyedül a romániai ügyész mondta, hogy náluk ez már nem probléma, mert náluk meg van oldva a nemzetiségi nyelvhasználati kérdés. Nagyon nagy publicitása volt a környező országok sajtójában ennek a törvénytervezetnek.

Beadtuk az igazságügyi szerveknek kodifikálásra. A Vajdasági Végrehajtó Tanács elfogadta, és két hónapos általános vitára bocsátotta. Amikor elolvastuk a tervezetet, a legnagyobb meglepetésünkre megállapítottuk, hogy a tervezet nem teljesen az, mint amit mi készítettünk. Nagyon sok helyen változtatott rajta az a szakbizottság, amely ott az adminisztrációban dolgozott. Sok olyan beszúrást is találtunk, amelyben úgy éreztük, hogy a kiskapun szeretnék visszahozni a szerbhorvát nyelvnek mint hivatali nyelvnek az alkalmazását, mert ezt, amit mi terveztünk, esetleg majd Bánátban nem fogják tudni végrehajtani. Nagy vita folyt arról, hogy legyenek-e ennek a törvénynek szankciói. Tudniillik, nekem már voltak tapasztalataim. Mi egy fél évvel a törvénytervezet készítése előtt kezdtük ezt a szabadkai törvényszéknél és a környező bíróságoknál alkalmazni. Én voltam, mint alelnök, megbízva azzal, hogy ezt ellenőrizsem. A Szabadkához tartozó községi bíróságok 50, 60, 80, 90 százalékban magyarul tervezték az eljárást, mert Ada, Kanizsa, Zenta, Topolya és a többi községeknek komolyan fel kellett készülniük, a bírónak, a gépíróknak és az összes alkalmazottnak. A tervezet első mondata az volt, ha az ügyfél megjelenik a bíróságon, a hivatalos szerv első kötelessége azt kérdezni, milyen nyelven óhajtja az eljárást lefolytatni. Ha azt mondta, hogy szerbhorvát nyelven, akkor szerbhorvát nyelven ment, ha azt mondta, hogy magyar nyelven, akkor ki kellett cserélni a már esetleg összeállított bírói tanácsot meg a gépírót is. Mi harcoltunk azért, hogy ennek a törvénynek legyenek szankciói, mert úgy vettük észre, hogy a bíróságokon a tervezet szerinti rendelkezéseket kijátsszák azok a bírók, akik nem tudtak magyarul. A tervezetben azt láttuk elő, hogy azoknak, akik nem tudnak magyarul két, három, öt évi időt kell biztosítani a nyelvnek az elsajátítására, ha olyan község területén kívánnak működni, ahol erre szükség van.

Például itt a törvényszéken is és a községi bíróságon is éreztem azt, hogy a bírók azt mondták, amikor megjelent az ügyfél és azt mondta, hogy magyarul akar beszélni, „pa zna on toliko srpski. Ako ne zna, daćemo tumača”.²⁸ Úgy vettem észre, hogy nem a törvénytervezet szerint mennek a dolgok, hanem a bíróknak a kényelme, nyelvtudása és terminológiai tudása szerint, ami viszont hátrányos volt a felekre nézve, mert ha nekem volt a büntetőtanácsban három vagy négy magyar vádlottam és két horvát vagy szerb, és én szerbül vezettem az eljárást, akkor a magyar vádlottak hátrányban voltak a szerb vádlottakkal szemben, mert a szerb vádlottak a védelmükben elmondtak mindent, amit csak el tudtak mondani, ami csak eszükbe jutott, a magyar vádlottak viszont csak azt tudták elmondani, amit ki tudtak fejezni. Szóval, nem tudtak úgy védekezni. Ezért mondtuk, hogy szankciókat kell bevezetni, hogy ne játszhassák ki a törvényt nemcsak a bíróságon, hanem a közigazgatásban, a gazdasági szervezetekben, ahol azt mondják, „znaju oni dosta, ičiće sve to na srpskohrvatskom”.²⁹ Ezt is törölték a javaslatunkból.

Tekintettel arra, hogy nem egyeztünk a vitára kiadott törvénytervezettel, a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület jogi terminológiai szakosztálya összehívott egy értekezletet Szabadkán a Népkörben, ahol körülbelül 80 jogász jelent meg, és kijelentettük, hogy mi nem értünk egyet a vajdasági kormány által kiadott tervezettel, mert az nem ugyanaz, mint amit mi letárgyaltunk, és a nemzetközi szimpóziumon olyan nagy lelkesedéssel elfogadtunk, és ezért mi készítettünk egy másik, komplett tervezetet. Persze eljött mindenki a tartományból is, a legfelsőbb bíróságtól is, a tartományi komitétától is a Popin Vládó meg még jópáran, dr. Várady, az idősebb³⁰, aki annak idején az ügyvédi kamara elnöke volt, és bizonygatták, hogy ez egy átmeneti törvény lesz, mert ők úgy érzik, hogy az eredeti törvényt, úgy, ahogy az meg van írva, nem tudjuk majd keresztülvinni, illetve évek kellene, amíg keresztülvisszük. Akkor mi beleegyeztünk abba, hogy jól van, évek kellene, és minden község szkupstinájától függ az, hogy a szkupstinának a státútumába mikor iktatja be majd a törvény bizonyos szakaszait, de a törvény legyen csak így meghozva, ahogy van, amit persze ők nem akceptáltak, és amikor szavazásra került sor, akkor a 83 jelenlevőből 64-en szavaztak a mi ellentörvénytervezetünkre, és csak huszonvalahányan a vajdasági kormány által kiadott tervezetre. Erre az újvidékiek nagy sértődéssel visszamentek Újvidékre, de három nap múlva – azt hiszem Nagy Ferenc volt az elnök – a Végrehajtó Tanács visszavonta

²⁸ „Tud ő annyit szerbül. Ha nem tud, adunk tolmácsot.”

²⁹ „Tudnak ők eleget, szerbhorvátul fog menni mindez.”

³⁰ Dr. Várady József.

a vitára kiadott törvénytervezetet, és hozott egy olyan határozatot, hogy üljön le a mi bizottságunk meg a tartományi bizottság, és egyeztesse a két törvényt. És hozzon egy olyan törvényt, amely elfogadható lesz mindkettőnk számára. Akkor mi leültünk, egyeztettük. Beleegyeztünk abba, hogy a szankciók kimaradjanak. Én mondtam, hogy szankció nélkül a törvény nem törvény, az csak egy deklaráció, de azt mondták, nem lehet arra kényszeríteni most a bírónak nem tudom hány százalékát, hogy tanulják a nyelvet, és még büntetéssel is fenyegezzük őket.

Beleegyeztünk bizonyos kompromisszumokba, de az eredeti törvénytervezetünknek kilencven százaléká megmaradt, és meg voltunk elégedve.

A községekben viszont nem ment a kétnyelvűség, habár a tartomány is jelentős összegeket utalt át azokba a községekbe, ahol be kell vezetni a kétnyelvűséget, hogy anyagilag tegye lehetővé a kádereknek a magyar terminológia elsajátítását, hogy a gépíróknak tanfolyamra járjanak, hogy a magyar helyesírást megtanulják, hogy magyar nyelvű gépeket vegyünk. Szabadka is kapott jelentős összegeket. Elmúlt két év talán, de a bíróságon kívül, ahol én forszíroztam a dolgot, sem a községi közigazgatásban, sem a vasúton, sem a postán, sem az ügyészségen nem úgy mentek a dolgok, ahogy mehetek volna. Mivel én Szabadkán a belügyi tanács tagja voltam, kértem, hogy tűzzék napirendre ezt a kérdést. Akkor Bagi Károly volt az elnök, és ő is egyetértett ezzel.

Amikor megpróbáltam adatokat gyűjteni, rájöttem, hogy azért nem megy, mert a pénzeket, amelyeket a tartomány a kétnyelvűség bevezetésére kiutalt a községnek, másra költik.

Amikor ezekhez az adatokhoz hozzájutottam, a községi képviselő-testület legközelebbi ülésén ezt a témát napirendre tűztük. Elmondtam, hogy nem megy a többnyelvűség bevezetése, azért, mert az eszközöket, amelyeket a tartomány is, meg a községek is erre a célra látták elő, nem erre a célra költik. És elmondtam, hogy a községi szkupstina nem tudom mennyi pénzt fizetési többletként kiosztott az alkalmazottaknak, hogy a közvádólság modern bútort vett az egész összesen, hogy a belügyi hatóságok – ha jól emlékszem – fehér Mercedest vettek, és erre föl a beszédemet félbeszakították, és a legérdekesebb az, hogy a fordító, aki fordította a beszédemet, mert én magyarul beszéltem, belekiabálta, hogy „ali drug koji govori laže, jer to nije istina u odnosu na skupštinu”.³¹

■

³¹ „... de az elvtárs hazudik, mert ez nem igaz a képviselő-testületre vonatkozóan”. Ezek voltak az utolsó pillanatok, amikor az ilyesminek még a sajtóban is maradhatott nyoma: „A szkupstinában az egyik felszólaló fejtegetésébe a fordító állítólag beleszólt, és azt mondta: »Hazudik«. Ha ez így van, akkor bizonyára azt hitte, hogy amikor alkalmazták, valakit le kell fordítania a székéről.” (Kopeczky László: A 8. napon. 7 Nap, 1971. december 17. 8.)

Leültem, ezt levettük a napirendről, más témával folytattuk.

Az ülés után Kopilović és Bagi behívatott az irodába és azt mondták, hogy képzelem, hogy a szkupstina nyilvános ülésén ilyen kritikákat mondjak a községi népbizottságról, a közvádlóságról, kritizálom a párttagok viselkedését stb. Azt mondtam, hangszalagon van a beszédem, közöljék le a sajtóban, majd miután megjelent, én bizonyítékokkal válaszolok. Persze arról szó se volt, hogy ezt megjelentessék a sajtóban, sőt azt hiszem még a szalagot is megsemmisítették. Később viszont, amikor jöttek a MASPOK-kal kapcsolatos dolgok,³² és Kopilović elkezdett csapkodni a horvátok felé, mert azok a Maticán³³ keresztül valóban komolyan szervezkedtek, akkor a magyarok felé is akart csapni, mert Szabadkán évszázadok óta az volt a szokás, hogy ha egyik nemzetiségre csapunk, akkor a másikat sem szabad kihagyni, mert hol van akkor itt az egyenlőség? Úgy éreztem, hogy Kopilović kifejezetten keresett a magyarok részéről egy ellenséget, ellenségképre volt szüksége, hogy arra is csaphasson, és ezáltal ő a MASPOK alatt nemcsak azokat nyírta ki, akik nacionalisták voltak, hanem azokat is, akik egy kicsit liberálisabban gondolkodtak, vagy másként gondolkodtak, vagy nem egyeztek pontosan Kopilović minden szavával. Szóval, az egy olyan korszak volt, ahol alkalom volt arra, hogy mindenkit kinyírjanak. Egyik reggel arra ébredtem, hogy a sajtóban közölte a tartományi komitét titkára,³⁴ hogy ezek és ezek a szabadkai vezetők ellenségek, nacionalisták, és köztük az Uzont is említette, engem is említett, azonkívül említette még a község előző időszakából hatalmon lévő többi vezetőket is, többek között a városelnököt, Bagi Károlyt, a szakszervezet elnökét, Vass Bélát, a Szocialista Szövetség elnökét is, Stipić Đurót. Javasolta, hogy a Nyelvművelő Egyesület vezetősége üljön össze, mondja ki azt, hogy a Nyelvművelő Egyesületben a tevékenység nacionalista irányba tolódott, váltson le az elnöki tisztségről, és zárjon ki a tagok sorából.

³² A MASPOK (a masovni pokret, vagyis tömegmozgalom rövidítése), illetve Hrvatsko proljeće (horvát tavasz) néven ismert politikai mozgalom az 1960-as évek végén és az 1970-es évek legelején Horvátországnak nagyobb jogokat és több önállóságot követelt Jugoszlávián belül.

³³ A zágrábi székhelyű Matica hrvatska a „horvát tavasz” egyik legfontosabb intézménye volt. A hatóságok megakadályozták, hogy 1969 tavaszán a jelentős számban horvátok által is lakott Szabadkán tagozatot hozzon létre.

³⁴ Nyilván tévedés, a szabadkai községi pártbizottság titkáráról, Stipan Kopilovićról lehet szó.

A községi pártbizottságtól megérkezett javaslat alapján a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület 1971. december 23-ára összehívta a vezetőségi ülését, amelyre a vezetőségi tagokon kívül meghívta Bagi Károly városelnököt, Stipić Đurót, a Szocialista Szövetség elnökét és Király Imrét, a helyettesét, Kristovác Lászlót, a város kerületi főügyészét, az ügyvédi kar részéről Korhecz Zoltánt, dr. Varga Istvánt, dr. Sallai Lászlót, azonkívül a sajtó, a rádió, a *Magyar Szó*, a *Borba*, a *Večernje novosti*, a *Subotičke novine* képviselőit. Újvidékről, a *Magyar Szó* részéről Sztáncsics András jelentkezett.

Jelentést tettem a Nyelvművelő Egyesület működéséről, és kitértem azokra a kifogásokra, amelyek azóta már a sajtóban megjelentek, hogy a Nyelvművelő Egyesület túllépte a hatáskörét, mert a nyelv területéről politikai területre terelte működését, jogtalanul beleavatkozott olyan kérdésekbe, amelyek nem tartoznak a hatáskörébe. Azonkívül fölhoztak egy levelet, amelyet a Magyar Nyelvművelő Egyesület részéről én írtam alá, és elküldtem az általános iskolák tantestületeihez, szorgalmazva, hogy a küszöbönálló beiratkozás alkalmával a tantestület tagjai hívják fel a szülők figyelmét az anyanyelven folyó oktatás vitán felüli előnyeire, mind nyelvi, mind általános műveltség kialakítása terén, ugyanakkor hangsúlyozva azt, hogy a magyar nyelvű iskolákban a magyar diákok úgylis meg fogják tanulni a szerbhorvát nyelvet mint környezetnyelvet, mert ez kötelező tantárgy lesz, és javasoltam azt, hogy ezt a tantestületi ülésen beszéljék meg, és világosítsák fel a szülőket, hogy sokkal előnyösebb, ha az első osztálytól kezdve tanulja meg anyanyelvén azt, ami a legszükségesebb. Azt mondták, hogy ennek a levélnek a tartalma nacionalizmus, mert én hatást akartam gyakorolni a szülőkre, hogy fontolják meg, hogy talán ez a magyar nyelvű iskoláztatása a magyar anyanyelvű gyermekeknek alkalmasabb, és ez is egy vádpont volt.

A második vádpont az volt, hogy a Szkupstina ülésén fölszólalásomban kioktattam a párttagokat, a vezetőket és a többi községi intézményt. Ezzel kapcsolatban csak idézem Szecsei Mihály hozzászólását:

„Amikor valaki a Nyelvművelő Egyesület tagjai közül beszél, úgy látszik, akarva, nem akarva, akkor a Nyelvművelő Egyesület egészét látjuk benne, azonosítjuk a Nyelvművelő Egyesülettel még akkor is, ha nem mint a Nyelvművelő Egyesület elnöke beszél. Hát ez így aztán nem megy, ilyen játékszabályokat nem fogadhatunk el, én magamat ettől teljesen elhatárolom. Mert amikor a községi képviselőtestületben Kongó mellett én is bíraltam a kétnyelvűségről szóló kiegészítő jelentést, mert az

csapnivaló tákolmány volt, akkor nem mint a Nyelvművelő Egyesület tagja beszéltem, hanem mint a képviselőtestület választott tagja, egyéni véleményemet mondtam el. S meg vagyok győződve róla, hogy ott haladó szellemű véleményt képviseltem. Furcsa, tényleg furcsa, és nagyon furcsa, ha Kongónak abban a beszédében valaki a Nyelvművelő Egyesület véleményét, álláspontját vélte felfedezni, és nem úgy tartja, mint a belügyi tanács tagjának a beszédét. De az még furcsább volt, hogy Kongónak a személyét már akkor is annyira elmarasztalták, hogy a fordítószolgálat vezetője például nem átallotta belekiabálni a mikrofonba, hogy a szószéken magánszámát mondó ember hazudik, nem mond igazat. A fordítószolgálat képviselője mondta, mondta a magáét és egyáltalán nem azt mondta, amit Kongó beszélt, Kongó beszédét egyáltalán nem fordította, tehát a csak szerbül tudók nem tudtak tájékozódni. Ez olyan furcsa dolog, hogy én úgy gondolom, a tisztviselői kar már akkor megpróbálta a Nyelvművelő Egyesületet diszkreditálni. De miért? Azért, mert nemcsak az anyagi eszközök elosztásában, hanem a munkák elvégzése miatt is bírálat érte a tisztviselői kart.”

Ezek a dolgok hangzottak el. Ennek az egész estnek a teljes lefolyását, illetve vitáját felvettük hangszalagra, azoknak a beszédeit is, akik támadtak, és azokét is, akik védelmünkre keltek, és szó szerint ki akartuk nyomtatni. Levettük a hangszalagról, persze egy nyomda sem vállalta el, akkor mi megsokszorosítottuk, azt hiszem 300 vagy 400 példányban, és szétküldtük a 15 fiókszervezet tagjainak; az egyesületnek volt körülbelül 600 tagja.

A vezetőség minden egyes tagja, aztán a jelenlévők, Sztáncsics András, meg még mások, Ágoston Mihály, jó páran a fiókszervezeteink vezetőségéből is mellettünk szálltak síkra. Végül akik legjobban támadtak, azok is úgy látták, hogy visszavonulást kell fújniuk. Tudniillik, Bagi Károly, Vass és Stipić Đuro érdeke volt, hogy támadjanak, mert őket is vádolták. Szóval, amikor a sajtó kezdte közölni a Nyelvművelő Egyesülettel kapcsolatos kritikákat, mi hoztunk egy határozatot az Uzon-ügyben – azt hiszem, elfogadták a lemondását –, velem kapcsolatban pedig – tekintettel arra, hogy nem volt elég bizonyíték ahhoz, hogy valamilyen határozat szülessen – elhatározták, hogy Újvidéken összehívják mind a 15 fiókszervezet képviselőit, elnökségét, és a Szocialista Szövetségben a tartományi politikai szervek és kulturális szervek jelenlétében még egyszer megtárgyalják az ügyet. Az én tevékenységem a vajdasági tör-

vénytervezet megszövegezése terén vajdasági jellegű tevékenység volt, tehát nem lehet Szabadkán intézni. Ezt bizony kihasználta a sajtó is, mert az ottani vitán, ahol körülbelül 70 fő volt jelen, megállapították, hogy „az egyesület tevékenységében nem volt nacionalista jelleg, Kongó Tivadar alkalmas az egyesület elnöki tisztségének betöltésére, a szabadkai fiókkintézet elnökének, Kongó Tivadarnak a tevékenységét vizsgálva a vajdasági egyesület összvezetősége megállapítja, hogy nevezett munkája nem volt nacionalista jellegű tevékenység. Működésében egyes esetekben esetleg csak annyiban követett el hibát, hogy bizonyos negatív tendenciájú jelenségekre a vezetőséggel együtt nem reagált kellő határozottsággal és gyorsasággal. E kérdésben egyesületünk központi vezetősége is, foglalkozva Kongó Tivadar vajdasági jelentőségű munkájával, megállapította, hogy nevezett az egyesület központi szerveiben hasznos társadalmi tevékenységet végzett. Mindezt mérlegelve a megejtett szavazás után a vezetőség Kongó Tivadarnak egyhangú bizalmat szavaz.”

Amikor ez a határozat megjött Szabadkára, összehívtuk a szabadkai vezetőséget, elmondtuk, hogy mi történt, itt is egyhangú bizalmat szavaztak, se nem nyilvánítottak nacionalistává, se nem váltottak le az elnöki posztról, se nem zártak ki az egyesület soraiból. Erre Kopilovićnak megjelent egy cikke a *Politikában*, amelyben ezt írja: „Komunisti Subotice ne mogu biti u defanzivi”,³⁵ és nem értünk egyet azzal, hogy „oni, koji su grešili, i na koje je u osnovnom materijalu ukazano kao nosioce nacionalističkih pojava, a bili su od strane komiteta i prozvani, njihovo insistiranje na tome da SK sada njima dokazuje da su nacionalisti nije prihvatljivo, niti je prihvatljivo, da pokrajinski komitet eventualno rešava o ovim problemima, koji su već odlučeni u Subotici.”³⁶

Ezt 1972. január 4-én hozta a *Politika*, és ugyanakkor azt is, hogy „predloženo je, da se Karolj Bagi, predsednik Skupštine opštine, Bela Vaš, predsednik opštinskog sindikata, Đuro Stipić, predsednik opštinske konferencije SSRN pozovu na političku odgovornost pre svega zbog nesamoupravnog ponašanja u nekim slučajevima [...] pri tome treba poći od toga, da su oni politički grešili, i da to smeta radu organa i organizacija, čiji

■

³⁵ „Nem lehetnek védekezők a szabadkai kommunisták.”

³⁶ „elfogadhatatlan, hogy azok, akik hibáztak, és akik az adatok alapján nacionalista jelenségek hordozói, akiket a pártbizottság felelősségre vont, most azt szorgalmazták, hogy a KSZ bizonyítsa be nekik nacionalizmusukat, ugyancsak elfogadhatatlan, hogy esetleg a tartományi pártbizottság döntsön ezekről a problémákról, amelyekről Szabadkán már döntés született.”

su funkcioneri. O njihovim greškama i o njihovom radu pre svega treba da raspravljaju prvo organizacije na čijem se čelu nalaze.”³⁷

Most ezeknek, hogy kimáásszanak a buliból, természetesen valakit benne kellett hagyniuk a buliban. Bagi meg Stipić szerint ez igenis nacionalizmus, vagy talán nem is egészen nacionalizmus, végül Bagi, a komitét fő szóvivője (Kopilović nem jött el), a jegyzőkönyv szerint ezt mondta: „A tikári jelentést több kommunista elolvasta, a Kopilović, Matkovics³⁸, Kongó találkozáson ismertették a kifogásokat, nem értem azonban, hol és miben érte az egyesület tevékenységét bíráló, az egyesület elnökét viszont most végül megállapíthatjuk, hogy két helyen, két munkaterületen érte bíráló. Kifogás érte Kongó aktivitását a sajtóban és a felszólalását a községi szkupstinában.”

A sajtóban én a nyelvi törvénytervezetről írtam és vitáztam, másról semmiről. A községi szkupstinában viszont vitáztam. De itt mondtam Bagi Károly után: „Ami a sajtóban megjelent, könnyen megvitatható, mert le van írva, ott van papíron, előszedhetjük. Kérem azonban Bagi Károlyt, mit kifogásol a szkupstinai felszólalásomban?” Bagi Károly folytatja: „A szkupstinában elhangzott felszólalást lényegében helyeslem, ismételten mondom, helyeslem, hogy felvetette a problémát. Csak talán más tálalásban jobban előre lehetett volna vinni az ügyet.” Szóval, ezt is helyeselte. A törvénytervezeti vitám után pedig maga a Tartományi Végrehajtó Tanács korrigálta a saját törvénytervezetét, megváltoztatta és elfogadta azt a törvénytervezetet, amit mi később prezentáltunk.

Ennek ellenére azt mondták nekem: „Te itt, a párt határozata alapján, Szabadkán munkát sehol nem kaphatsz. Itt a magyarok téged nagyon jól ismernek, tevékenységed folytán is, meg az írásaid folytán is, meg a Nyelvművelő Egyesületből is, és nagyon rossz hatással van rájuk, hogy itt lézengsz munka nélkül. Mi fölajánljuk, hogy menj el akár Belgrádba, akár Újvidékre, és még azt a három és fél évet valahogy töltsd ott le, és utána megkapod a nyugdíjat.” Kérdeztem, és kapok ott Belgrádban valami lakást, vagy Újvidéken? Azt mondták, Belgrádban nem tudják, Újvidé-

³⁷ „Javasolták, hogy Bagi Károlyt, Szabadka Község Képviselő-testületének elnökét, Vass Bélát, a Községi Szakszervezeti Tanács elnökét, Đuro Stipićet, a DNSZSZ Községi Választmányának elnökét vonják politikai felelősségre elsősorban azért, mert egyes helyzetekben nem öngazgatóhoz méltó módon viselkedtek [...] Eközben abból kell kiindulni, hogy ők politikailag tévedtek, és hogy ez árt azon szervek és szervezetek munkájának, amelyeknek a tisztségviselői. Hibáikról és munkájukról először azoknak a szervezeteknek kell tárgyalniuk, amelyeknek az élén állnak.”

³⁸ Dr. Matkovics József.

ken sem biztos, de „Újvidéken a Rádió és Televízió fordítószolgálatának esetleg a vezetője lehetnél, vagy valami hasonló helyen dolgoznál, de utaznod kellene minden nap.” Mondom, én nem vagyok olyan kondícióban, hogy hajnalban rohanjak hat órakor vonatra és délután haza, és másnap megint, én ezt nem vállalhatom. Hát ha nem vállalhatod, akkor vess magadra, mi rólad levesszük a kezünket, és helyezkedj el, ahogy tudsz. Szabadkán nem fogsz állást kapni sehol. Kérdezem, munkaszervezetben sem, mint jogász? Sehol.

Engem ez az egész tortúra annyira megviselt, hogy szívkoronaér-bántalmaim lettek, már nagyon erős szúrásokat éreztem a karomban, sztenokardiát állapított meg dr. Rehm³⁹. Tekintettel arra, hogy én nem voltam párttag, engem nem zártak ki, és nem is vették el az útlevelemet, és nem is indítottak ellenem semmilyen eljárást, az orvosok azt tanácsolták, hogy menjek föl az Országos Kardiológiai Intézetbe Budapestre és ott vizsgáljanak ki alaposan, és a szakvélemény alapján megpróbálnak valamit intézkedni. Elmentem, ott voltam egy hétig, megkaptam a diagnózist: sztenokardia, amely végződhet infarktussal is, de a szerencse az, hogy nem szervi szívbjaj alapján, hanem idegalapon van. Azt mondták, hogy nem vagyok munkára alkalmas, bizottság elé vittek, és akkor megkaptam a rokkantsági nyugdíjat. A fejem a nyakamon maradt, és mégis volt miből tovább éldeglennem meg a lányaimat kitaníttatnom.

Miért volt szükség arra, hogy Pesten vizsgálják ki?

Nekem ezt javasolták az itteni orvosok, hogy legyen meg még egy mérvadó intézmény véleménye.

Azt például a belgrádi katonakórház nem tudta volna kiadni?

De biztos tudta volna, mert a katonakórház igazgatója a gimnáziumban osztálytársam volt.

Mert nekem ez egy újabb kompromittálási kísérletre hasonlít, hogy meghagyták az útlevelét, és oda küldték.

Igen, meghagyták az útlevelem, és én mondtam is, hogy oda megyek. Egyedüli komplikációm a belüggyel az 1981-es kosovói eseményekkor volt, amikor egy délelőtti telefonon behívtak a belügybe, és ketten-hárman

■

³⁹ Dr. Rehm Alfréd.

kezdték kihallgatni. Az albánok után a magyar a legnagyobb nemzetiség, ha ott van nacionalista mozgalom, akkor bizonyára itt is van, mondták, és arról faggattak, kikkel vannak kapcsolataim, tudok-e valamilyen adatokat adni. Mondtam, nekem semmilyen kapcsolatom nincs, én akkor is tagadtam, hogy nacionalista lettem volna, amikor még bizonyígtatták, hogy nacionalista vagyok, de bizonyítani nem tudták, most is tagadom, hogy nacionalista volnék. „De maga volt egy delegáció élén Kosovón, a Nyelvművelő Egyesületnek egy jogi delegációját vezette, ha el tudná nekünk mondani, hogy akkor kikkel beszélgettek, kikkel érintkeztek?” Pontosan megmondták, milyen dátumon.

Mondom, mi kaptunk egy meghívót a kosovói nyelvművelő egyesülettől, tekintettel arra, hogy ők a nyelvi egyenrangúsági törvényt két vagy három évvel korábban meghozták, és már alkalmazták is, hogy látogassuk meg őket és nézzünk szét, mondjuk el, hogy mit csinálunk mi, nézzük meg, hogy vezetik be ők a nyelvet a bíróságokon, az egyetemen, a többi intézményekben. Mi tizenvalahányan el is mentünk, fogadott bennünket a jogi fakultás dékánja, de én nem tudom a nevét, később fogadott Prishtina város elnöke, annak sem tudom a nevét, este egy díszelőadáson vettünk részt a színházban, és másnap hazautaztunk. Hogy kik voltak azok, maguk pontosan tudhatják, mert tudják, hogy dátum szerint mikor voltunk ott, tehát azt is tudhatják majd, hogy ki volt akkor a dékánja a jogi fakultásnak, ki volt a városlélnök, de mi tisztán a nyelv használatáról, a nyelvi egyenrangúság gyakorlati megvalósításáról, nyelvi-technikai kérdésekről tanácskoztunk. No, de ezt nem nagyon hitték el. Még néhány kapcsolatomról kérdezek odaátrol. Az Országos Széchényi Könyvtár helyettes igazgatójával volt kapcsolatom, aki lejárt ide, mert a Matica srpskával együttműködött, tudniillik, szlavista, és ő dolgozta fel a Matica srpskának a történetét a megalakulástól egészen addig, amíg Szentendrén voltak meg Budán, és arról jött előadásokat tartani ide a Maticába. Amikor odautazott, akkor leszállt nálam egy napra, és visszafelé is, és beszélgettünk. Aztán párszor írtunk is egymásnak, küldtem neki sajtót, ő is küldött nekem. Még egy-két emberről érdeklődtek, hogy ezzel is tartok kapcsolatot, azzal is, és akkor kérték, hogy adjam át az útlevelemet. Mondtam, majd holnap behozom és átadom. Átadtam az útlevelem, próbáltak még valamire kapacitálni. Hogyha én ennek az országnak jó polgára vagyok és becsületes, és az öngazgatású szocializmus híve, akkor én tudnék nekik segíteni ezt-azt, amire én azt mondtam, hogy sajnos én koromnál fogva sem vagyok képes arra, hogy ilyesmit vállaljak, én ezt nem tudom csinálni és nem is vagyok hajlandó. Huszonkét évi bíraskodás alatt mindig azt néztem, hogy olyan ítéletet hozzak, amelyik megállja a helyét még a legfelsőbb bíróság előtt is,

soha nem voltam elfogult senkivel szemben sem, próbáltam – amennyire lehetett – az igazságot alkalmazni, én nem vagyok erre hajlandó. Akkor azt mondták, jól van, akkor itt marad az útlevel.

Körülbelül egy fél évre rá meguntam, hogy nincs útlevelem. Fölmentem és azt mondtam, vagy adják ide az útlevelem, ami ott van a fiókban, mert nem hoztak semmi határozatot, vagy pedig hozzanak határozatot arról, hogy elvették, akkor én majd fölbebezek, és elmegyek a tartományhoz, a kapcsolataimon keresztül megpróbálok intézkedni, hozzanak tartományi határozatot arról, hogy jogosan vették-e el, vagy nem. Akkor azt mondták, meg kell beszélni a biztonsági főnökkel, jöjjenek másnap. Másnap nagyon kedvesen és szimpatikusan fogadtak, kávéval, és azt mondták, hogy ők téves úton jártak, amikor engem ilyen kapcsolatokkal gyanúsítottak, állandóan azt bizonygatták nekem, hogy minden kémkedés kulturális vonalon folyik, és hát ne haragudjak, téves információkat kaptak, itt van, visszaadják az útlevelet, azért ne nagyon szaladgáljak Magyarországra, ha nem muszáj. Én nem is nagyon szaladgáltam.

Kopilovićnak ez az újságcikke és a községi pártbizottság ülésén való felszólalása mellett van-e tudomása arról, hogy ő személy szerint miben vett részt a Nyelvművelő Egyesület ügyével kapcsolatban?

Ő a Nyelvművelő Egyesület munkájáról nem tudott, nem volt informálva. Nem is nagyon érdeklődött a munkája iránt. Tudniillik, nálunk volt 9-10 párttag, a vezetőségben is és a különböző bizottságokban is, akiken keresztül valószínűleg információkat kaptak, hogy a Nyelvművelő Egyesület milyen tevékenységet folytat. Én nem tudok arról, hogy ő közvetlenül érdeklődött volna a Nyelvművelő Egyesület munkájáról, mielőtt ez az egész dolog megtörtént. A párttagjaink körében is nagy volt a zűrzavar és a méltatlankodás amiatt is, hogy ő az egyik beszámolójában egyszerűen csak a községi pártbizottság ülésén egy referátumában egy ilyen beszámolót mondott, hogy a Kongó meg az Uzon,⁴⁰ meg ez, meg az nacionalista tevékenységet folytat, mert a párttagjaink azt mondták, ha neki ilyen szándéka volt, hogy ezt kiviszi a nyilvánosság elé, akkor illetett volna összehívni a Nyelvművelő Egyesület párttagjait, és velük megbeszélni, hogy nézzétek, nekünk ilyen kifogásunk van a Nyelvművelő Egyesület működése vagy a Kongónak vagy az Uzonnak a főlshóalása ellen, de nem hívták őket konzultációra, hanem mint égből a villámcsapás, jött a beszámoló.

■

⁴⁰ Dr. Uzon Miklós.

Ha Kopilovićnak nem voltak pontos értesülései a Nyelvművelő Egyesület munkájáról, akkor nyilván ő is feladatként kapta ezt...

Azt, hogy ő kapta-e feladatként a tartomány azon embereitől, akikkel mi ellentétbe kerültünk a törvénytervezet készítésénél, és hogy vissza kellett a kormánynak vonnia a törvénytervezetet, ki kellett egészíteni az általunk készített törvénytervezettel, ott bizonyára voltak megsértett emberek, lehet hogy Popin Vlado is, úgy tudom Szabadka Sándor is, Kovács László, aki szintén ellenünk beszélt a tartományi komitétban, lehet hogy ezeknek volt egy ilyen sugallata Szabadka felé, de ezt én nem tudom.

A Vajdasági Képviselőháznak azt a döntését, hogy menesszék a bíróságról, ki terjesztette be a képviselőházhoz?

Valószínűleg pártvonalon ment.

Abban az esetben a szabadkai községi pártbizottság?

Én azt hiszem – tekintettel arra, hogy ez járási bíróság (okružni sud) volt, és felölelte egész Zentát, Szabadkát, Adát, Topolyát, Kanizsát –, először is a szabadkai pártbizottságnak kellett javasolnia a tartományinak, és akkor a tartományi adta tovább a tartományi szkupstinának, tekintettel arra, hogy engem a tartományi szkupstina nevezett ki, mert az összes felsőbb bíróságok bíráit és funkcionáriusait a tartományi szkupstina választotta, tehát az is kellett hogy leváltsa.

A maga munkáját a bíróság nem véleményezte, mielőtt a Képviselőház döntött?

Nem, nem is kértek semmilyen véleményt, mert ha onnan véleményezést kérnek, akkor nekem már megvolt az a reputációm is, hogy én Újvidéken négy évig a pokrajinski frontnál⁴¹ voltam jogi referens. Onnan hívtak Topolyára, mert ott kellett egy magyar bírósági elnök. Volt ott egy telepes elnök, aki nem is volt jogász, és aki nem tudta vezetni a bíróságot; 24 ezer ügydarabbal volt már elmaradva és képtelen volt tovább ott megmaradni. Újházi volt akkor a járási elnök, jöttek a tartományhoz, ahol engem ajánlottak. Úgy mentem el, hogy maximum három évig vállalom, de Szabadkára tendálok vissza, mert szabadkai vagyok. De

⁴¹ Szerbiai Népfront Vajdasági Tartományi Bizottsága.

sajnos Topolyán nem három, hanem kilenc évig voltam bírósági elnök. A régi bírósági épületbe mentem, de a 24 ezer ügydarabot ötödik évben már teljesen likvidáltuk, az összes vajdasági községi bíróságok közül az ügydarabok számát tekintve mi voltunk a legjobbak. Erre Topolya megkapta az új bíróság építésére az összköltségek 70 százalékát a tartományi alapból, azzal, hogy 30 százalékát adja hozzá; mi kaptunk először ebből az alapból. Fölépítettem egy emeletes gyönyörűszép bíróságot, amikor megnyitottuk, ott voltak Vajdaságból az igazságügyi szervekből, a tartományi szkupstinából. Akkor kaptam a munkaérendemet, és azután hívtak be Szabadkára a törvényszékre.

Tehát lényegében mi most nem tudjuk megmondani, név szerint ki állt az a kezdeményezés mögött, hogy a képviselőház menessze a bírósági funkcióról.

Ez az összes dokumentáció, amit én őrzök. De nemcsak ezt a dokumentációt őrzöm, hanem a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület teljes archívumát. Mert ahogy megszűnt a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület működni, mert papíron most is létezik, pár ember oda ki van rendelve, akik semmit nem dolgoznak, soha nem kérték a dokumentumokat, úgyhogy én egy teljes archívummal rendelkezek. Ebből az összes dokumentációból az derül ki, hogy Kopilović Stipan minden párthatározat és minden községi pártbizottsági vita nélkül, önkényes beszámolójával nacionalistának nyilvánított. Mert Szabó Ida volt itt, aztán voltak még egy páran, akik azt mondták, ha a Kongót rehabilitálni kell, vagy ha a Kongónak azt kell mondani, hogy tévedtünk, akkor én lemondok, nem csak én mondok le, le fog mondani az egész községi választmány.

Ez volt tehát Kongó Tivadar meghurcoltatásának története. Most azt javasolom, hogy térjünk vissza az előzményekre. Először tekintsük át azt az időszakot, amikor, mint írta az egyik rövid életrajzi összefoglalójában, hadirokkantként visszakerült Szabadkára, miután részt vett a záró hadműveletekben. Akkor hogyan találta fel magát Szabadkán, és hogy kapcsolódott be az itteni kulturális életbe, hogyan került sor a Jugoszláviai Magyar Kultúrszövetség létrehozására? Ha nem is tudunk pontosan minden adatot, majd utána kiegészítjük.

Miután leszereltem, azt hiszem 1946 februárjában,⁴² a Népkört szerveztük újjá. És a felszabadulás utáni Népkör főtitkárává engem választottak meg, de hogy elnöknek kit választottak, az nem jut eszembe. Ugyanakkor azokkal az aktivistákkal, akik itthon voltak, vagy visszajöttek, vagy el sem mentek, de kultúrvonalon tevékenykedtek, a Szabadkán megjelenő sajtószervek mellett, amelyeket később Újvidékre telepítettek át, mi beszélgettünk az országos magyar kultúrszövetség megszervezéséről is, de körülbelül egy fél évig, vagy talán tovább is, nem kaptunk pozitív választ. Később mégis megalakítottuk a Jugoszláviai Magyar Kultúrszövetséget, Országos Magyar Kultúrszövetségnek hívtuk. Azt hiszem, 1946 őszén, nem tudom biztosan. Azzal a feladattal, hogy a Kultúrszövetség mint a jugoszláviai magyarok kulturális csúcsszervezete megpróbál segíteni a vidéki kultúregyesületek újjászervezésében, és tanácsokkal segíti azokat kulturális tevékenységük felvirágoztatása végett, küldünk ki szakembereket, írókat, színélőadásokat, és ez a tevékenység folyt lényegében kezdetben is és később is, mind nagyobb sikerrel.

Emlékszik-e, hogy kitől származik maga az ötlet, hogy egy ilyen szövetséget létre kell hozni? Hogy alakult ki ez a gondolat?

Úgy emlékszem rá, hogy... Meg kell nézmem... Van itt egy névsor... Keck Zsigmond, Lévy Endre, Gál László, dr. Hock Rezső, dr. Gyetvai Károly, dr. Kovács Kálmán, Kizúr Eta, Kongó Tivadar, Laták István, Löbl Árpád, Nagy Sándor, dr. Steinfeld Sándor, Marócsik György, Csikós István, Lukó András, dr. Várady József, Balla László, és Végh Sándor Pancsováról, azt hiszem... Hát körülbelül ezek voltak az első vezetőségi tagjaink, most hogy pont mindnyájan bekerültek-e a vezetőségbe, vagy nem, azt pontosan nem tudom, de ezek voltak az alapító tagjai a Kultúrszövetségnek.

Volt valamilyen alapító értekezlet, emlékszik arra, hogy történt ez, esetleg a Népkörben?

Igen, a Népkörben ültünk össze, egyébként felújítottuk a Népkör régi ifjúsági szervezetének már nem ifjú, de régen aktív tagjainak a munkáját, talán a legaktívabb tagunk dr. Kun Szabó György volt, aztán Lévy Endre, aztán dr. Uzon Miklós és még, most hirtelen nem tudnám

⁴² 1945 februárjában lehetett. A *Szabad Vajdaság* 1945. június 28-ai száma szerint 1945. június 24-én „Az 1871-ben alakult szabadkai Népkör megtartotta újrualakuló közgyűlését. Elnök Berkes Péter, elnökhelyettes dr. Strelitzky Dénes, főtitkár Kongó Tivadar lett.”

megmondani, de körülbelül egy harminc tagú csoport indította meg a munkát. Később, nem tudom pontosan, mennyi időre, kaptunk egy külön helyiséget az Engels utcában, ahol az egész nagy reprezentatív helyiség a Kultúrszövetségé volt, annak különböző szakosztályai értekezleteinek a helyszíne ott volt az Engels utcai helyiségekben.

A Kultúrszövetségnek milyen szervezeti formája volt? Voltak tagozatok, al csoportok, volt valamiféle munkamegosztás azon belül?

Úgy emlékszem, hogy csak vezetőségünk volt munkaprogrammal és egy szervező csoport, amely a vidéket kellett hogy járja.

Mik voltak a legfontosabb feladatok? Akkor például sok volt az írástudatlan, ezzel kapcsolatban voltak nagy akciók...

Igen, voltak nagy akciók az írástudatlanság megszüntetésére, és főleg a Népkör szervezésében. A Kultúrszövetségnek a Népkör csak egyik tagja volt, mint ahogy később Bácska, Bánát, sőt Baranya területén is a megalakult egyesületek. Akkor a mi munkánk ezeknek a fiókszervezeteinknek a talpra állítására és a kultúrtevékenységére irányult, mert úgy gondoltuk, hogy akkor öleljük fel az egész nemzetiségi kultúrproblémát, hogyha ezek megindulnak, jelzik nekünk a problémákat, és tőlünk segítséget várva mindig szélesebb területre terjesztik ki munkájukat.

A Népkör tagsága hogy toborzódott, mennyi tagja volt, milyen profilú emberek? Mi volt jellemző a munkájára közvetlenül a háború után?

A háború után kevesebb tagja jelentkezett a Népkörnek, mint a régi Jugoszláviában, amikor az egyetlen hely volt, ahol magyar kultúr munka folyt, és akkor háromezer tagunk is volt. És fiókszervezeteink a város egész külterületén: Hajdújáráson, Bácsszőlősen, Ludaspusztán, Csantavéren, mindenhol, ahol magyarok éltek, Kelebián, fiókszervezeteket létesítettünk, hogy megteremtünk a Népkör kultúr munkájához egy bázist, és kijártunk hozzájuk kultúr munkával, irodalmi estekkel, előadássorozatokkal. Közben voltak olyan akcióink, hogy csecsemővédő akció, amit a nők rendeztek, akkor tanfolyamok az írástudatlanság megszüntetésére. Ezt a programot vettünk mi át, csak részben ugyan, mert az újjászervezéskor a magyar színháznak már megvolt a lehetősége, hogy a Magyar Népszín-

■■■

házban működjön, más területeken is folyt magyar kultúrtevékenység, de mi azért csak a Népkört tartottuk mint legrégebb, talán a Vajdaságban a legrégebb kultúregyesület, hogy ezt a tevékenységet mégis a Népkör folytassa és irányítsa a munkát.

Nem szerveztünk már fiókszervezeteket, mert akkor a Népfrent ke-retein belül szerveződtek a magyar, bunyevác, horvát, szerb részlegek, és akkor csak a város központi kultúrtevékenységét folytatta a Népkör.

Ön ugyanakkor a Népfrent elnökségében is benne volt, ugye?

Igen, tagja voltam, és a Népkör elnökségében is, dr. Strelitzky Dénessel, Kun Szabó Györggyel, nem tudom... Igen, a Népfrent elnökségének is tagja voltam.

Érdekes, hogy a háború után, nem közvetlenül utána, mert 1944 októberétől 1946 februárjáig volt egy másik időszak, de már 1946-ban kétségtelenül ösztönözték és teret adtak az ilyesfajta nemzetiségi szerveződésnek itt a Vajdaságban.

Igen.

Nem találtak semmiféle ellenállásra, sőt...

Semmiféle, sőt segítséget kaptunk minden irányból. Akkor a tevékenység kultúrvonalon teljesen szabad volt, és a szervezkedés is szabad volt, megalakult a Magyar Népszínház Szabadkán, és minden, a Szocialista Szövetség⁴³ kultúr csoportjaiban voltak magyar és szláv tagozatok, ahol szabadon folyt a kultúrtevékenység. Mi ettől függetlenül úgy gondoltuk, hogy szükség van mégis egy csúcsszervezetre, amely részben felismeri a hiányosságokat, felkutatja a lehetőségeket, és tanácsokkal irányt ad a munka megszervezésére, folytatására, és úgy gondoltuk, hogy erre a tevékenységre szüksége van a jugoszláviai magyar nemzetiségnek.

Különösen érdekes, hogy a Tájékoztató Iroda időszakában is igen fejlett volt ez a nemzetiségi szerveződés.

Igen.

■

⁴³ A Népfrontra gondol, amely 1953-ban vette fel a Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége nevet.

■■■

Akkor ennek politikai színezete is volt, egyfajta manifesztálás. Ennek során került aztán sor 1952-ben Palicson az Ünnepi Játékok megszervezésére. Volt abban része, vannak emlékei azzal kapcsolatban?

Nincsenek emlékeim.

Nem is vett részt rajta?

Részt vettem, de nem a szervezésében. Én főleg a vidéki egyesületek szervezésével voltam megbízva, és elég sokat jártam a vidéket. Bánátot is, Dél-Bácskát is, úgyhogy ezzel kapcsolatban tudom, hogy a Kultúrszövetségnek komplikációi keletkeztek az Inforbűróval kapcsolatban, mert a párttagoknak, akik vezetőségi tagok is voltak, nyilatkozniuk kellett, és voltak olyanok, akik nem nyilatkoztak pozitívan.

Például Keck Zsigmond...

Igen, Keck Zsigmond, Hock Rudolf esete, akkor Csorba... azt hiszem, Istvánnak hívják, egyik titkárunknak az esete, akkor Lévay Bandi, aki szintén... és még jónéhány tagunk, most pontosan nem tudom, később a Goli otokra kerültek és ott voltak jó ideig. Azután került sor a Kultúrszövetség munkájának a felszámolására.

Igen, ez már az ötvenes évek közepe táján volt. Mik voltak az indokok, mi volt a magyarázat? Először átszervezték a Jugoszláviai Magyar Kultúrszövetséget, utána pedig leépítették.

Én azt hiszem, a magyarázat az volt, hogy a vajdasági Szocialista Szövetségnek megvannak a kulturális szervezetei, amelyeknek feladata nemcsak a nemzetek, hanem a nemzetiségek kultúrájának ápolása, fejlesztése is, és hogy nincs szükség külön nemzetiségi csúcsszervezetre, mert a Szocialista Szövetségben megtalálja a helyét minden nemzet és minden nemzetiség kultúrtevékenysége és kulturális problémáinak megoldása is. Úgy emlékszem, hogy ilyen indokolással. És ugyanakkor, amikor a központi kultúregyesületünk munkáját megszüntették, ugyanakkor mindazokat a kultúrszövetségi fiókszervezeteket, amelyek vidéken a Magyar Közművelődési Közösség címén, vagy Magyar Kultúrszövetség fiókszervezete címén működött, azoknak mind megváltoztatták a nevét, és lett belőlük Petőfi Sándor kultúrkör, vagy skorenováci Magyar Nép-

kör, vagy pancsevói Petófi Sándor, és megszűnt akkor a kapcsolat is a kultúregyesületek között, és minden kultúregyesület a helyi Szocialista Szövetség kultúrtevékenységének a keretében működött mint nemzetiségi csoport, amely aztán a központtal a kapcsolatot megszüntette. Pontosan nem tudom, hogy melyik évben volt ez...

Igen, 1953-ban először létrehozták a Kultúregyesületek Szövetségét, és annak keretében csináltak magyar osztályt, román osztályt, lényegében ott már egy egységes szövetséget többnemzeti alapon és azon belül csak osztályokat. Tehát lényegében ez volt az első fázis a vertikalizmus leépítésében, a következő pedig az volt, amikor az osztályokat is megszüntették a Kultúregyesületek Szövetségén belül, és így jött létre ez az úgynevezett Közművelődési Közösség, ami most van, a Kulturno-prosvetna zajednica. Az érdekelne, hogy akkor, amikor megtörtént ez az átszervezés, illetve leépítés, a szervezetben magában nem volt tapasztalható ellenállás, nem voltak ekörül viták?

Nem lehetett akkor semmilyen vitát szervezni. Az alapító tagjaink jó része már nem volt a szövetségben, akik pedig maradtak, azok nem tartották lehetségesnek, hogy valamit is evvel kapcsolatban, a Kultúrsvövetség szervezeti felépítésének megmentésére valamilyen tevékenységet is kifejthessenek.

Elsősorban bizonyára itt is pártirányítók alapján történtek a dolgok, és az egyes emberek bizonyos pártutasítások alapján kezdeményezték és irányították ezt a folyamatot a szervezeten belül is, ugye?

Igen, a szervezeten belül is kizárólag a párt irányításával folytak a dolgok.

Nem emlékszik, hogy név szerint ki volt az, aki magán a szervezeten belül fölvetette ezt a kérdést, az átszervezés kérdését?

Erre nem emlékszem. Azt tudom, hogy az Informbűró következményei után én, aki nem voltam párttag, nekem is voltak kellemetlenségeim, és úgy láttam jónak, ha elhagyom Szabadkát, és elmentem Újvidékre a tartományi Népfront propagandaosztályára jogi referensnek. Az igazgatója akkor... Zágrábban él most, nem tudom a nevét... Ő javasolta, mondván, Tibor, gyere Újvidékre, nagyobb biztonságban leszel, és hasz-

nodat vehetjük. Úgyhogy akkor én jó három-négy évig Újvidéken tevékenykedtem.

Akkor ennek az osztálynak a hatáskörébe tartoztak az egyes lapok és folyóiratok. Vannak emlékei mint jogásznak, hogy hogyan zajlott ezeknek az élete, a Testvériség-Egység Könyvkiadó...?

Nincsenek ezzel kapcsolatban...

Nem ilyen jellegű volt a munkája?

Nem ilyen jellegű. Tisztán jogi természetű volt.

Akkor ennek a szervezetnek a keretében kezdeményezték a Forum megalakítását. Ezzel kapcsolatban nem tud részleteket?

Nem tudok részleteket.

Az ötvenes évek második felében, a hatvanas évek első felében ilyen vertikális szerveződés nem létezett. A hatvanas évek végén született a kezdeményezés a nyelvművelő egyesület megalakítására. Ott már volt valamilyen aktív szerepe, hogy létrejött maga az egyesület?

A Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület megalakult azt hiszem... egy évvel előbb, mint ahogy a magyar nyelvművelő egyesületet átszerveztük. Tudniillik, akkor az egyesületbe csak nyelvszakos tanárok és nyelvvel foglalkozó aktivisták működtek, kizárólag a nyelv problémáinak a megbeszélésére, föltárására, megoldására. Később már, ha jól emlékszem... 1969 tavaszán újjászerveztük a Nyelvművelő Egyesületet olyan programmal, hogy a nyelvművelő egyesületnek minden nyelvvel kapcsolatos kérdést számon kell tartani, és egy olyan programot készíteni, amely főlemeli nemcsak a nyelvészeket és a nyelvvel foglalkozó specialistákat, nyelvszakosokat, hanem mindazokat a főleg értelmiségieket, magyar értelmiségieket, akik úgy gondolják, hogy valamit tehetnek a nyelv problémáinak a megoldása érdekében. Így szerveztük be elsősorban a pedagógusokat, és körülbelül 70 pedagógusból alakult meg a pedagógiai szakosztályunk, akkor beszerveztünk kb. 35–40 jogászt, bírót, ügyvédet, gazdasági szervezetekben működő jogászokat, ebből lett a nyelvművelő egyesület jogi-terminológiai szakbizottsága, akkor beszerveztük azokat, akik a gaz-

dasági szervezetekben működnek, ezekből lett a gazdasági szakcsoport Szecsei Miskának az elnökleivel, akkor beszerveztük az egészségügyi dolgozókat, orvosokat főleg, gyógyszereszeket, orvosi segéd munkásokat, hogy azokon a helyeken, ahol ők működnek, ott kíséreljék meg a nyelv használatának a gyakorlati megvalósítását, szóval, a társadalmi élet minden területére kiszélesítettük a Nyelvművelő Egyesület munkáját. Erre később kaptunk is megjegyzést, hogy a nyelvművelő egyesület, úgy veszik észre, csúcsszervezetté alakul át, de mi azt mondtuk, mi nem foglalkozunk semmi mással, csak a nyelv kérdéseivel. Hogy aztán jött a megbízásunk arra, hogy a nyelvi egyenrangúság vajdasági törvénytervezetét is mi készítsük el, azt a Legfelsőbb Bíróságnak, a Végrehajtó Bizottság jogi titkárának és a többi tartományi szerveknek a fölkérésére végeztük, és velük együtt tanácskoztuk meg aztán, amikor elkészült a törvénytervezet Venacon, egy háromnapos tanácskozáson, hogy így helyes-e, vagy nekik mi a javaslatuk. A javaslatokat jegyzőkönyvbe vettük, és így került ki részünkről a törvénynek egy előzetes tervezete, amelyet aztán a tartományban a törvényhozó szakcsoportnak küldtük el, hogy formába öntse, esetleg adjon hozzá még egyes...

Igen, ezt az időszakot körülbelül el is mondtuk a múltkor, azt szeretném még kérdezni, hogy a Nyelvművelő Egyesületnek az ilyen megszervezése föltételezte azt, hogy a politika támogatta ezt.

Igen.

Ezzel kapcsolatban mit tud, mire emlékszik, kik voltak azok, a fontos emberek, akiknek szavuk volt akkor Vajdaságban, a hatvanas évek második felében, akik serkentették, vagy álltak ezek a dolgok mögött és támogatták. Hogy nézett erre a politika, a párt, milyen volt a hangulat a párszervekben, Végrehajtó Tanácsban. Például úgy tudom, hogy Sóti Pál volt az az ember, akinek a legnagyobb szava volt ezekben a dolgokban, ugye?

Igen a Sóti. Aztán később a Soltész⁴⁴ is, sőt... ki is volt az a nagy hatalmas fekete képviselőnk... a Kelemen Mátyás...

■
⁴⁴ Soltész József.

Sótival érintkeztek ilyen kérdésekben? Mi volt a véleménye Sótinak erről az egyesületről?

Szóval, határozottan mellette voltak. De nemcsak a nemzetiségiakat képviselő tartományi vezetők voltak mellette, hanem mellette volt az egész tartományi Szocialista Szövetség vezetősége és a Végrehajtó Tanács is, a Vajdasági Legfelsőbb Bíróság elnökétől kezdve mindenki támogatta a munkánkat. És itt helyben is, a vezetőség párttagjai bejártak a községi pártbizottságba, referáltak az ügyről, azt hiszem, a községi pártbizottság részéről Savanya István volt beválasztva a vezetőink közül, aki a kapcsolatot tartotta, de a Kopilović előtti korszakban... hogy hívják azt a Delát, aki előtte párttitkár volt, vele állandóan érintkeztünk és referáltunk a működésünkről, ugyanúgy a Szocialista Szövetségnek a helyi és tartományi vezetőivel is tartottunk kapcsolatot. Az átiratainkat, amelyeket intéztünk, minden egyes esetben megküldtük mind a tartományi Szocialista Szövetség elnökségének, mind a községi pártvezetőségnek, hogy ellenőrizhessék, hogy milyen körleveleket intézünk, milyen munkát végzünk, milyen tevékenység, milyen szakbizottságunknak milyen értekezletei voltak. Amikor hívtuk a külföldi előadókat, Grétsy Lászlót, Lőrincze Lajost meg a többi előadót, azokról mindig értesítettük a Szocialista Szövetséget és a pártszervezeteket is, hogy ekkor és ekkor jönnek előadók, meg is van nekem a jelentésemben, egy 10–12 oldalon beszélek a működésről.

Az első elnöke a helyi szervezetnek Varga Zoltán, a Pedagógiai Főiskola tanára volt, és utána azt hiszem március huszonvalahányadikán tartott közgyűlésünkön választottak meg engem elnöknek, és megválasztottuk ezeknek a szakcsoportoknak egy-egy tagját, hogy szervezd be most a pedagógusokat, a jogászokat, a közigazdászokat, az orvosokat és egészségügyi dolgozókat. Kifogásolták, hogy kizárólag értelmiségi embereket szervezünk, hogy mért nem szervezünk egyszerű más tagokat is. Mi azt mondtuk, hogy olyan az egyesület tevékenysége, hogy ide csak értelmiségieket akarunk szervezni. Lehetnek tagjaink, mint ahogy voltak is, különösen a terepen, a fiókszervezeteinkben nagyon sok párttag jelentkezett, nyelvművelő egyesületi párttag, mert akkor az volt a vélemény, hogy mindenkire olyan hatást kell gyakorolni, hogy használja a nyelvét, ne szégyelljen felszólalni magyar nyelven a munkaszervezetében vagy a községi szkupstinában vagy a Szocialista Szövetségben, akkor rengeteg párttagunk jelentkezett, úgy tudom, hogy 600-on fölül volt párttagunk, akik nem végeztek aktív tevékenységet, de párttagként eljárta a nyelvművelő egyesület rendezvényeire és aktivitást is fejtettek ki a környezetükben, ahol éltek és dolgoztak.

■■■

Gondolkoztak-e azon, hogy voltak-e olyan politikai körülmények, amelyek ezt a változást előidézték, hogy a Nyelvművelő Egyesület ellen fordult a politika. Változott-e valami a politikában, ami oda vezetett, hogy a Kopilovićot maguk ellen ugratták?

Annyiból változott, hogy akkor jelentkezett a MASPOK korszaka, és a leváltások, amelyek a maspokkal kapcsolatban történtek, úgy hatottak a nemzetiségiekre is, hogy a nemzetiségi, magyar nemzetiségi szervezetekben is keresték, és ha kellett, meg is találták azt, akit ellenségként kellett bemutatni.

Igen, említette, hogy egy ilyen párhuzamosságra törekedtek, de például ugyanakkor Szabadkán szerb nacionalizmusra nem kerestek példát?

Nem. Nem kerestek példát, pedig volt.

Mondjuk, Kopilovićnak nem volt esete, hogy szerb nacionalistákkal számoljon le?

Egyáltalán nem volt.

Egyet sem tud?

Egyet sem tudok, és nem is kereste a szerbek között a nacionalizmust. Nem is kereste.

Mert ha a parallelizmus volt a logikája, akkor az lett volna a természetes...

Igen, az lett volna a természetes, de hát akkor a szerbség nem... Tudtommal, ha nacionalista tevékenység volt is közöttük, de nem volt szervezett, míg a horvátoknál szervezett volt, és a szabadkai bunyevácoknál is, nem olyan mértékben, mint amilyen mértékben tisztogattak.

Stipan Kopilović bunyevác, horvát nemzetiségű...

Igen, tavankúti tanító volt...

■■■

Mivel lehetne ezt emberileg magyarázni, hogy ennyire érelyesen lépett fel a horvát, a bunyevác nacionalizmus ellen?

Azt hiszem, hogy a körülmények hatottak oda, hogy olyan mellékvágányon futott, és most olyan pozícióba került, ahol meg kellett mutatni, hogy a központi pártirányításokat végrehajtja, és ha kell...

... áldozatot mutat fel akár a saját nemzetiségéből is...

Én már a múltkor akartam elmondani, van itt egy jegyzetem... Hogy az akkor ellenem kimondott megbélyegzés és a JMNYE ellen indított kampány jellemzően koncepciók vádakon alapult, mert bizonyíték rá nem volt. Egyszerűen úgy alakult a helyzet, hogy kitalálták és kimondták a nacionalista tevékenység vádját. És a legerélyesebb követelésemre, amit nemcsak én, hanem a nyelvművelő egyesület vezetőségének több tagja, köztük dr. Matkovic is, meg a kerületi főügyész is, akit emiatt később le is váltottak, mentünk a Kopilovichhoz a községi pártbizottságba, és kértük a bizonyítékokat, az indítékokat, kértük, hogy honnan veszik az egyesületnek és elnöknek a tevékenységét. A válasz az volt, hogy a párt nem köteles bizonyítani. Én már akkor mondtam, hogy ez tiszta sztálinista módszer. A vádakat a vádlónak nem kellett bizonyítani, hanem a vádlottnak volt a kötelessége bizonyítani a vád alaptalanságát és a váddal szembeni ártatlanságát. De a vádak elleni bizonyítékok nyilvánosságot sosem kaptak, csak a vádak kaptak nyilvánosságot. A védekezés és az egyesület megvédésének indokai nem kerülhettek nyilvánosságra a sajtóban, sőt azóta is, ha egy cikket írtam a nevemen, az mind a papírkosárba került. Mert nem volt tisztázva a szerepem ebben az egész dologban. Tehát a diktatórikus rendszernek ellenségre van szüksége. A fenyegetettség indokolására szükségük van ellenségképre. Hogy elrettentsék azokat, akik másként gondolkodnak, vagy másként szeretnék a kérdéseket megoldani.

Említette, hogy ebben a tisztogatásban olyan kritérium is érvényesült, hogy azokat is igyekeztek megvádolni, akik nem rendelték alá magukat feltétel nélkül a párt akaratának. Ezeket úgy nevezték, hogy anarcholiberalisták. Ezzel kapcsolatban lehetne példákat mondani, hogy ez a gondolatmenet is jelen volt itt akkor? Nemcsak a magyarok, hanem a bunyevácok körében is, hogy nacionalizmussal vádoltak embereket csak azért, mert nem voltak eléggé dogmatikusak.

Hát volt példa. Én nem tudnám most fölsorolni...A nyelvűvelő egyesület nacionalista tevékenységével kapcsolatban a helyzet az volt, hogy 1945-ben bekövetkezett felszabadulásunk után 25 éven keresztül, tehát nálunk 1970-ig használatban csak egy nyelv volt, a szerbhorvát nyelv. Ennek volt egyeduralma, és az egyeduralom fenyegetettségének érzését éreztem a bíróságon is, a közigazgatásban is, mindenhol, és ez volt az oka az ellenségkép keresésének is, az ellenségkép szükségességének is, hogy a 25 éves egyeduralmat valamilyen módon megőrizzék, esetleg úgy is, hogy hivatali nyelvként bevigyék a törvénytervezetbe. Azt hiszem, ez volt az indítéka a kiagyalt nacionalista vádaknak és az Egyesület 15 fiókszervezete fölszámolásának, a munkaprogram nacionalizmussal való megvádolásának, mert ennek a munkaprogramnak a megvalósításához egy kisebbségi anyanyelvi készség megtartására és fejlesztésére van szükség, és ehhez nemcsak nyelvészek kellettek, hanem jogászok, közgazdászok, orvosok, egészségügyi munkások, pedagógusok, és azok a pártfogó tagok, akik szívükön viselték a nyelvünk sorsát, a nemzetiségünk sorsát, jövőjét. Mert ha megszűnik a nyelv, megszűnik a nemzetiség is.

■ ■ ■

■

■ ■ ■